

ULUSLARARASI HUKUKTA KARŞI ÖNLEMLER VE AKÇAKALE'DE YAŞANANLAR

Yrd. Doç. Dr. Selcen ERDAL*

ÖZET

“Arap Baharı” olarak isimlendirilen süreç Suriye’yi de etkilemiş; Suriye’deki iç savaş Türkiye’ye, 67 Türk vatandaşının yaşamını yitirmesi ve özellikle sığınmacılar nedeniyle ciddi bir maddi külfetin doğması şeklinde yansımıştır.

Özellikle can ve mal kaybının doğmasına neden olan her bir olay sonrasında Suriye, Türkiye tarafından defalarca uyarılmıştır. Yapılan bütün uyarılara rağmen, Suriye kuvvetleri tarafından atılan top mermilerinin Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesine düşmesi ve 5 kişinin yaşamını yitirmesine neden olması sonrasında, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından top atışlarının yapıldığı mevziler tespit edilmiş ve karşı atışlarla etkisiz hale getirilmiştir.

Kuvvet kullanma içermesine rağmen, Türkiye’nin başvurduğu bu karşı önlemin adını “zararla karşılık” olarak belirlemek ve uluslararası hukuka uygun kabul etmek gerekmektedir.

ANAHTAR KELİMELELER: *Suriye, Misilleme, Zararla Karşılık, Karşı Önlem, Akçakale.*

* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

COUNTERMEASURES IN INTERNATIONAL LAW AND THE EVENTS IN AKCAKALE

ABSTRACT

The process which named as “Arabian Spring” has also affected Syria; the civil war in Syria reflected to Turkey in the way of 67 Turkish citizen’s death and especially causing great financial expenses because of the asylum-seekers.

Especially, after each incidents which caused losing life and property, Syria was warned many times by Turkey. Despite the all warnings, the missiles fired by Syrian Military Forces hit Akçakale in Şanlıurfa and led 5 people losing their lives. Correspondingly, the emplacements where the missiles were fired were determined and were inactivated by Turkish Military Forces.

Although involving use of force, the name of Turkey’s countermeasure should be determined as “reprisal” and should be accepted in consistent with international law.

KEYWORDS: Syria, Retorsion, Reprisal, Countermeasure, Akçakale.

GİRİŞ

Arap dünyası, 2011 yılından itibaren oldukça etkili bir dönüşüm sürecine girmiş; Arap halkları kötü yaşam koşulları, işsizlik ve -demokrasi ve insan haklarından yoksunluk- temelinde mevcut iktidarlara başkaldırmışlardır. Reform taleplerinin seslendirildiği gösteri yürüyüşleri çoğunlukla silahlı isyan hareketlerine dönüşmüş; Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de iktidarların devrilmesine neden olmuştur.

“Arap Baharı” olarak isimlendirilen bu sürecin ve tüm Ortadoğu’yu etkisi altına alan bu halk hareketlerinin görüldüğü ülkelerden biri de Suriye olmuştur. Suriye’de protestolar 15 Mart 2011 tarihinde başlamış ve kısa zamanda ülke geneline yayılmıştır. Pek çok sivilin ölümüne neden olan bu iç savaş, Türkiye’yi de etkilemiş ve iki devlet arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.

Gerçekten Suriye’de yaşanan iç savaş, Türkiye’yi güney sınırında ciddi bir sınavla karşı karşıya bırakmıştır¹. Özellikle sığınmacılar nedeniyle ortaya çıkan güvenlik sorunu ve maddi külfet düşündürücü boyuta ulaşmış; Türkiye’nin Ortadoğu’da oluşturduğu siyasi ve ekonomik işbirliği süreçleri olumsuz etkilenmiştir².

Bunun da ötesinde, Suriye tarafından Türk Hava Kuvvetlerine ait F-4 tipi savaş uçağının düşürülmesi, Cilvegözü sınır kapısında ve Reyhanlı’da gerçekleştirilen bombalı saldırılar ve benzeri olaylar neticesinde 67 Türk vatandaşı yaşamını yitirmiştir. Bu süreç içerisinde Suriye, Türkiye tarafından pek çok kez uyarılmıştır. Ancak, Suriye kuvvetleri tarafından atılan top mermilerinin Akçakale’de 5 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olması adeta bardağı taşıran son damla olmuş ve karşılık olarak Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, top atışlarının yapıldığı mevziler tespit edilerek, karşı atışlarla etkisiz hale getirilmiştir.

Bu noktada, Türkiye’nin verdiği karşılığın uluslararası hukuk açısından nasıl nitelendirildiği ve ne anlama geldiği noktasında bir fikir birliğinin var olmadığı görülmektedir. Yazılan yazılarda ve yapılan açıklamalarda, Türkiye tarafından verilen karşılığa çeşitli anlamlar yüklenmiş ve bu durum, verilen karşılığın uluslararası hukuka uygun olup olmadığı sorusunun cevaplanmasını gerekli kılmıştır.

Bu çerçevede çalışmada, Suriye iç savaşının Türkiye’ye doğrudan yansımalarından söz edilecek, uluslararası hukukta karşı önlemler hakkında bilgi verilecek ve somut durum nitelendirilmeye çalışılacaktır.

I. SURİYE İÇ SAVAŞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TÜRKİYE’YE YANSIMALARI

A. GENEL OLARAK

Ortadoğu’da Lübnan, İsrail, Ürdün, Irak ve Türkiye ile komşu olan Suriye, bağımsızlığını kazandığı 1946 yılından 1970 yılına kadar

¹ SANDIKLI Atilla/SEMİN Ali, “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No.: 52, İstanbul 2012, s. 41. Bkz., <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/rapor52.pdf>, (13.03.2013).

² SANDIKLI/SEMİN, s. 41.

istikrarsız bir dönem geçirmiştir. 1963 yılında Arap Sosyalist Baas Partisi bir darbe gerçekleştirmiş; sonrasında ortaya çıkan parti içi darbeler neticesinde de, dönemin Savunma Bakanı Hafız Esad, kendisini Başbakan ilan etmiştir³.

Darbenin hemen ardından 173 sandalyeli Halk Meclisini oluşturan ve 1971 yılında yapılan referandumda %99.2 oy oranı ile Cumhurbaşkanı seçilen Hafız Esad, 1972 yılında Baas Partisinin de dahil olduğu “Ulusal İlerici Cephe”yi kurmuştur⁴.

Hafız Esad iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra, kendisine her alanda geniş yetkiler tanıyan bir başkanlık sistemi kuran 1973 Anayasasını hazırlatmıştır. Oluşturduğu “kişisel başkanlık sistemi” ile ülkedeki bütün kurumlar üzerinde mutlak bir hakimiyet sağlayan Esad, demokratik görüntülü otoriter bir rejim kurmuştur⁵. 1973 yılında kabul edilen Anayasada, Suriye Arap Cumhuriyeti “demokratik, halkçı ve sosyalist bir devlet” olarak⁶, Baas Partisi ise “toplumun, devletin ve Ulusal İlerici Cephe’nin lider partisi” olarak⁷ tanımlanmıştır. Böylelikle, Suriye’de Ulusal İlerici Cephe içinde yer alan partilerin dışında yeni partiler kurulmasının önü, dolaylı olarak kapatılmıştır.

Ülkedeki siyasal, ekonomik ve toplumsal hayatı kontrol altında tutan bir rejim kuran Cumhurbaşkanı Hafız Esad’ın 10 Haziran 2000 tarihinde hayatını kaybetmesi üzerine, oğlu Beşar Esad, 10 Temmuz 2000 ve 27 Mayıs 2007 tarihli referandumlarda ardı ardına iki kez Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı Beşar Esad’ın iktidara gelmesinden hemen sonra, demokratikleşme ve insan hakları alanlarında

³ **ATAMAN Muhittin**, “Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum”, SETARAPOR, No. 6, Nisan 2012, s. 8-9.

⁴ <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (10.04.2014).

⁵ **ATAMAN**, s. 9.

⁶ Suriye Anayasası, m. 1. Bkz., http://www.servat.unibe.ch/icl/sy00000_.html, (10.04.2014).

⁷ Suriye Anayasası, m. 8. Bkz., http://www.servat.unibe.ch/icl/sy00000_.html, (10.04.2014).

kısa süren nisbi bir açılım dönemi yaşanmışsa da⁸, rejimin antidemokratik doğasında herhangi bir iyileşme sağlanamamıştır.

Esad yönetimi tarafından hesap edilmese de⁹, gelişen süreçte, Tunus'ta başlayan, kısa sürede tüm Ortadoğu'yu etkisi altına alan ve "Arap Baharı" olarak isimlendirilen halk hareketleri; antidemokratik uygulamalar ve insan haklarından yoksunluk temelinde Suriye'yi de çevrelemiştir. Suriye'de "Arap Baharı"nın ilk etkileri, 6 Mart 2011 tarihinde, Dera kentinde bir duvara "halk rejimi devirmek istiyor" yazan gençlerin tutuklanmasıyla hissedilmeye başlamış¹⁰; 15 Mart 2011 tarihinde başlayan gösteriler, Nisan 2011'de ülke geneline yayılmıştır.

Sorunun barışçıl bir şekilde çözümlenebilmesi için önerilen çeşitli plan ve yol haritalarını uygulamaya yanaşmayan rejim; Beşar Esad'ın istifasını ve Baas Partisinin iktidarı bırakmasını ve dolayısıyla daha özgür ve demokratik bir Suriye talebini dile getiren halkı "ülkenin barış ve istikrarını bozmayı amaçlayan teröristler" olarak nitelemiş ve gösterileri şiddet kullanarak durdurma yolunu seçmiştir¹¹. Bununla birlikte, muhalif

⁸ "Şam Baharı" olarak adlandırılan bu dönemde, Ulusal İlerici Cephe içinde yer almayan grupların kamuya açık toplantılar düzenlemelerine ve farklı görüşler dile getirmelerine imkan tanınmıştır. Ancak bu dönem, 2001 Şubat'ında, iki bağımsız milletvekilinin siyasi reformlar talep etmeleri nedeniyle yargılanıp hapse atılmalarıyla sona ermiştir. Bkz., <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (10.04.2014); **ATAMAN**, s. 23-24.

⁹ Esad yönetimi, ilk döneminde Arap Baharının Suriye'yi de etkileyebileceğini öngörememiştir. Beşar Esad, 31 Ocak 2011 tarihinde Wall Street Journal Gazetesine verdiği röportajda; Mısır, Tunus ve Yemen'deki halk hareketlerinin Ortadoğu'da yeni bir çağa öncülük ettiğini ve Arap liderlerin halkın siyasi ve ekonomik isteklerini yerine getirmek için daha fazlasını yapması gerekeceğini belirtmiştir. Bkz. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703833204576114712441122894.html>, (16.04.2014).

¹⁰ <http://www.aktifhaber.com/suriyede-ic-savas-4-yilina-giriyor-945204h.htm>, (13.03.2014).

¹¹ **ATAMAN**, s. 50; **SANDIKLI/SEMİN**, s. 5.

silahlı gruplar da Özgür Suriye Ordusu çatısı altında birleşmişler¹² ve 2011 yılının son dönemlerinde bazı yerleşim yerlerinde kontrolü ele geçirmişlerdir.

Suriye ordusuna bağlı birliklerin, savaş uçakları ve helikopterlerle göstericilerin üzerine ateş açtığı, ağır silahlar kullandığı, balistik füze saldırılarıyla yerleşim yerlerini ayırım gözetmeksizin vurduğu; 21 Ağustos 2013 tarihinde Şam’ın kırsal bölgelerine yönelik olarak kimyasal silah kullandığı ve bunun sonucunda aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 1400’ün üzerinde kişinin hayatını kaybettiği, 5000’in üzerinde kişinin ise yaralandığı resmi kaynaklar tarafından duyurulmuştur¹³.

200 bine yakın Suriyelinin hayatını kaybettiği, yaklaşık 6,5 milyon kişinin yerlerinden edildiği, yardıma muhtaç kişilerin sayısının 9 milyona ulaştığı ve komşu ülkelere sığınanların sayısının 2,5 milyonu aştığı¹⁴ bu iç savaş, ülke sınırlarının ötesinde sonuçlar ortaya çıkarmış, Türkiye’yi de etkilemiş ve ilişkilerin önemli ölçüde gerilmesine neden olmuştur¹⁵.

¹² Özgür Suriye Ordusu, Suriye ordusundan ayrılan ve daha ziyade düşük rütbeli muhalif askerlerin Suriye rejimine karşı silahlı mücadele yürütmek amacıyla kurdukları rejim muhalifi bir silahlı grup olarak tanımlanmaktadır. Amaçlarını Suriye halkının rejime gösterdikleri muhalefetin askeri ayağını oluşturmak olarak açıklamışlardır.

Bkz. **TEZCAN** Ercüment/**TAŞDEMİR** Fatma, Silahlı Çatışmalar Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku Açısından Suriye İç Savaşının Analizi, Ankara 2012, s. 18.

¹³ <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (10.04.2014).

¹⁴ <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (10.04.2014); <http://www.aktifhaber.com/suriyede-ic-savas-4-yilina-giriyor-945204h.htm>, (13.03.2014); **TEZCAN/TAŞDEMİR**, s. 38-39.

¹⁵ 29 Nisan 2011 tarihinde başlayan göç dalgası neticesinde, sayısı 750 bini aşmış durumda olan Türkiye’deki Suriyeli mülteciler, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi verilerine göre, Hatay, Kilis, Şanlıurfa ve Adana’nın da içinde bulunduğu 10 ilde kurulan mülteci kamplarında kalmakta ve beraberinde getirdiği maddi külfet ve güvenlik sorunu kaygı yaratmaktadır. Bkz., https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30.12.2013_tr.pdf, (16.04.2014).

Gerilime neden olan gelişmelerden biri, 22 Haziran 2012 tarihinde gerçekleşmiştir. Mevcut ve yeni radar sistemlerinin test edilmesi amacıyla, tek başına, silahsız ve tanıtma sistemi açık olarak Malatya'dan havalanan Türk Hava Kuvvetlerine ait F-4 tipi savaş uçağı, Hatay'ın güneyinde, Suriye'nin Lazkiye kentinin 8 mil açığında Akdeniz üzerinde iken düşmüştür¹⁶. Uluslararası ajansların uçağın Suriye tarafından düşürüldüğü haberini geçmesinin ardından, Ankara'da yapılan güvenlik zirvesi sonrasında yapılan açıklamada, uçağın Suriye tarafından sınır ihlali gerekçesiyle ihtarsız olarak düşürüldüğü doğrulanmıştır¹⁷. Olayın ardından Türkiye, Suriye'ye yönelik olarak angajman kurallarının değiştiğini, Türk kara ve hava sahasına yaklaşan Suriyeli unsurların hedef alınacağını beyan etmiştir.

Yaşanan olaylar bununla da sınırlı kalmamış, 12 Şubat 2013 tarihinde, Cilvegözü sınır kapısında bir bombalı saldırı gerçekleştirilmiştir. 30 kişinin yaralandığı saldırıda, 4'ü Türk vatandaşı, 17 kişi hayatını kaybetmiştir. 2 Mayıs 2013 tarihine gelindiğinde, Suriye'den Türkiye'ye sığınmak isteyen bir grup, Akçakale sınır kapısı yakınlarında Türk güvenlik güçlerinin üzerine ateş açmış; 1 kişi hayatını kaybetmiş, 11 kişi de yaralanmıştır.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz., **ATA KESKİN Funda**, "Uluslararası Hukuk Açısından Türk Askeri Uçağının Suriye Tarafından Düşürülmesinin Bir Değerlendirmesi", *Ortadoğu Analiz*, C. 4, S. 44, Ağustos 2012, s. 24-27; **TAŞDEMİR Fatma**, "Suriye-Türkiye Jet Krizi ve Uluslararası Hukuk", <http://www.ankarastrateji.org/misafir-yazar/suriye-turkiye-jet-krizi-ve-uluslararasi-hukuk-3/>, (16.04.2014).

¹⁷ Yapılan açıklamada, "22 Haziran 2012 tarihinde görev uçuşu için Malatya Erhaç Meydanı'ndan kalkış yapan uçakla, radar ve telsiz temasının kesilmesinin akabinde yaşanan gelişmeler, yapılan toplantıda ele alınmıştır. İlgili kurumlarımızın sağladığı verilerin değerlendirilmesi ve Suriye ile yürütülen ortak arama kurtarma faaliyetleri çerçevesinde elde edilen bilgiler neticesinde uçağımızın Suriye tarafından düşürüldüğü anlaşılmıştır. Pilotlarımız dahil arama kurtarma çalışmaları halen devam etmektedir. Türkiye olayın tam olarak aydınlatılmasının ardından, nihai tavrını ortaya koyacak, atılması gereken adımları kararlılıkla atacaktır." ifadelerine yer verilmiştir. Bkz., http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=8f00fea-a-9b2c-42d3-b222-f73b53785c59, (16.04.2014).

11 Mayıs 2013 tarihinde gerçekleştirilen saldırıda ise, Reyhanlı ilçesinde bomba yüklü iki araç ardı ardına patlatılmış; **53 kişi hayatını kaybetmiş ve 130 kişi yaralanmıştır.** 15 Haziran 2013 tarihinde Suriye’de muhalif gruplar arasında Resulayn kasabasında çıkan çatışmada da, seken havan topu mermileri ve kurşunlar Şanlıurfa’nın Ceylanpınar ilçesinde 4 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesine neden olmuştur.

B. AKÇAKALE’DE YAŞANANLAR

Suriye’de yaşanan çatışmalar, 15 Eylül 2012 tarihinde, Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesine bir kilometre uzaklıktaki Telebyad’a sıçramış; 18 Eylül itibariyle şiddetini artırmıştır. Rakka kentine bağlı Telebyad ilçesindeki Suriye bayraklarının indirilip Özgür Suriye Ordusuna ait bayrakların direklere çekilmesinin ve ilçe merkezindeki stratejik noktaların ele geçirilmesinin ardından, ordu birlikleri Telebyad’a 13 km uzaklıktaki Ayn El Arus bölgesinden muhaliflerin bulunduğu alana top atışları başlatmıştır.

Ordu birliklerinin yaptığı top atışları, Akçakale’de tedirginlik yaratmış; sonrasında ortaya çıkan tablo bu tedirginliğin sebepsiz olmadığını gözler önüne sermiştir. Zira, 26 Eylül’de Akçakale Tren İstasyonunda vagonlara kömür yükleyen işçilerin bulunduğu alana, Suriye ordu birlikleri tarafından atılan top mermisi düşmüş ve büyük hasar oluşmuş; hemen iki gün sonra, Hürriyet Mahallesinde iki evin arasına düşen havan mermisi, 3 kişinin hafif yaralanmasına, 20 civarında ev ve işyerinin hasar görmesine neden olmuştur.

3 Ekim günü korkulan olmuş; Akçakale’ye iki havan mermisi düşmüştür. Bunlardan ilki, Toprak Mahsulleri Ofisinin bahçesine, diğeri ise ilçenin merkezinde bir eve isabet etmiştir. Merminin infilak etmesiyle, 5 kişi yaşamını yitirmiş ve 9 kişi de yaralanmıştır.

Akçakale’ye düşen havan mermisinin 5 kişinin ölümüne ve 9 kişinin yaralanmasına yol açmasının ardından Türkiye, Suriye’de belirlenen hedeflere top atışlarında bulunmuştur.

II. VERİLEN KARŞILIĞIN ULUSLARARASI HUKUK BAKIMINDAN NİTELENDİRİLMESİ

3 Ekim 2012 tarihinde, Suriye ordusuna ait topçu birliklerinin attığı havan topu mermileri, Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesine düşmüş; 5 kişinin hayatını kaybetmesine ve 9 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Hükümet adına yapılan, konuyla ilgili ilk resmi açıklamada,

“Son olay bardağı taşırıştır. Bir defa Türkiye egemen bir ülkedir. Kendi toprağına karşı bir saldırı yapılmış ve yurttaşlarımız hayatını kaybetmiştir. **Bunun uluslararası hukukta mutlaka bir karşılığı vardır.**” ifadelerine yer verilmiştir¹⁸. Açıklamada sözü edilen karşılık hemen verilmiş; atışın yapıldığı mevziler Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından tespit edilmiş ve etkisiz hale getirilmiştir¹⁹.

Elbette verilen karşılık Türkiye’de büyük yankı uyandırmıştır; ancak yazılan yazılarda ve yapılan açıklamalarda teknik bir kavram karmaşasının varlığı dikkat çekmektedir. Yaşanan bu teknik karmaşa, aşağıda verilen yalnızca birkaç örnekle rahatlıkla görülebilmektedir:

“Komşu bir ülkeden ülkemize top mermisi düşüyorsa, bunun neticesinde ölüm de varsa elbette bunun cevabı olacaktır. Uluslararası hukukta bunun cevabı **misillemedir.**”²⁰

“Askeri kaynaklar Akçakale’ye düşen top mermilerine, bu mermilerin atıldığı mevzileri hedef alarak top atışıyla karşılık verilmesini, **“orantılı lokal misilleme”** olarak tanımlıyorlar.”²¹

¹⁸ <http://www.memurlar.net/haber/291726/>, (07.05.2014).

¹⁹ Başbakanlık tarafından yapılan yazılı basın açıklamasında, “Bugün saat 16.30 sularında Suriye rejim güçlerince açılan top ateşi sonucunda, Şanlıurfa’ya bağlı Akçakale ilçemizde 5 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 9 vatandaşımız da yaralanmıştır. Bu menfur saldırıya, sınır bölgesindeki silahlı kuvvetlerimiz tarafından angajman kuralları doğrultusunda anında gereken karşılık verilmiş; radarla tespit edilen Suriye’deki noktalara top atışı yapılarak hedefler vurulmuştur...Türkiye, angajman kuralları ve uluslararası hukuk çerçevesinde, Suriye rejiminin ulusal güvenliğimize yönelik bu tür provokasyonlarını asla karşılıksız bırakmayacaktır. Olayda hayatlarını kaybeden vatandaşlarımıza Allah’tan rahmet, ailelerine ve yakınlarına sabır ve metanet; yaralı vatandaşlarımıza da acil şifalar diliyoruz. Kamuoyuna duyurulur.” ifadelerine yer verilmiştir. Bkz., http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=e599cf33-19e7-4116-9dd1-637aeaf8974, (16.04.2014).

²⁰ http://www.haberx.com/suriye_meselesi_nereye_gider (17.n,11102149,991)as.px, (29.04.2014).

²¹ **BİLA Fikret**, “Orantılı Lokal Misilleme”, <http://siyaset.milliyet.com.tr/-orantili-lokal-misilleme-> /siyaset/siyasyetaryazardetay/04.10.2012/1606308/default.htm, (29.04.2013).

“Her şeyden önce Türkiye **meşru müdafaa hakkına** istinaden kuvvet kullanarak kendisini savunma yoluna başvurduğunu açıklamalıdır. Sihirli sözcük "savunma"dır. Bunun dışındaki açıklamalar, misilleme ve karşılık verme gibi, kısmen savunulabilse de, uluslararası hukuka göre tartışmalı sonuçlara götürebilir.²²”

“Ortada sürekli olarak devam eden bir ihlal ya da saldırı söz konusu değildir. **Türkiye’nin bu saldırıyı bahane ederek meşru savunma hakkı kapsamında Suriye tarafını top atışına tutması mümkün değildir...** Türkiye’nin Suriye tarafını topa tutması uluslararası hukuk bağlamında meşru savunma olarak değil **“Silahlı Zararla Karşılık”** olarak nitelendirilecektir.²³”

Yukarıda verilen örneklerde görülmektedir ki, Türkiye tarafından verilen karşılığın uluslararası hukuktaki yerinin ne olduğunun tespiti gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde, uluslararası hukukta karşı önlemler konusunda bilgi verilecek ve somut durum nitelendirilmeye çalışılacaktır.

A. MİSİLLEME (retorsion)

Geleneksel görüşe göre misilleme, bir devletin, başka bir devletin hukuka aykırı olmayan ancak çıkarlarına ters düşen davranışına karşı uluslararası hukukun yasaklamadığı yollarla karşılık vermesidir²⁴. Başka bir ifade biçimiyle misilleme, bir devletin, bir başka devlet tarafından kendisine yöneltilmiş, dostluktan uzak ancak uluslararası hukuk tarafından yasaklanmamış eylemlerine aynı çerçevede cevap vermesi olarak da tanımlanabilir²⁵.

²² **KAYA İbrahim**, “Türkiye’ye Düşen Bombalar ve Uluslararası Hukuk”, <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2801>, (22.04.2013).

²³ **YİĞİT Musab**, “Suriye’ye Müdahale ve Meşru Savunma”, http://www.ydh.com.tr/HD10813_suriyeye-mudahale-ve-mesru-savunma.htm, (22.04.2013).

²⁴ **BOZKURT Enver/KÜTÜKÇÜ Mehmet Akif/POYRAZ Yasin**, Devletler Hukuku, 7. Baskı, Ankara 2012, s. 268; **PAZARCI Hüseyin**, Uluslararası Hukuk, 10. Baskı, Ankara 2011, s. 437; **SUR Melda**, Uluslararası Hukukun Esasları, 5. Baskı, İstanbul 2011, s. 260.

²⁵ **DUPONT Pierre-Emmanuel**, “Countermeasures and Collective Security: The Case of the EU Sanctions Against Iran”, Journal of Conflict and

Ancak günümüzde, geleneksel görüşün yaptığı bu tanımlamalar kısmen reddedilmekte; misillemenin yalnızca uluslararası hukuka uygun davranışlara karşı değil, uluslararası hukuka aykırı davranışlara karşı da başvurulabilecek bir önlem olduğu kabul edilmektedir. Bu görüşe göre, önemli ve ayırt edici olan husus, birinci devletin fiili nedeniyle çıkarı zedelenen devletin davranışının uluslararası hukuka uygun olmasıdır. Birinci devletin davranışının uluslararası hukuka uygun olup olmaması, bu karşı önlemin “misilleme” olarak nitelendirilmesi bakımından önemli değildir. Belirtildiği gibi, bu noktada asıl önemli olan, karşı önlem olarak bu yola başvuran devletin, uluslararası hukukun yasaklamadığı bir çerçevede kalmasıdır; zira misillemeye belirleyici olan, uluslararası hukukun izin verdiği ve fakat dostça sayılmayan davranışlarla karşılık verilmesidir²⁶. Dolayısıyla günümüzdeki anlayışa göre misillemeyi, “bir devletin başka bir devlete karşı, kendi çıkarlarına aykırı bir durumu önlemek amacıyla, uluslararası hukuka uygun bir biçimde önlem alması” olarak tanımlamak mümkün görünmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bir karşı önlem olarak misillemenin uluslararası hukuka uygun bir davranışı oluşturması ayırt edici ve temel koşuldur. Dolayısıyla, bu temel koşulun gereği olarak, bugün uygulanan uluslararası hukuk ve Birleşmiş Milletler Andlaşmasının kuvvet kullanımını ve tehdidini yasaklaması da göz önüne alındığında, misilleme önleminin kuvvet tehdidi ya da kullanımını içermemesi bir zorunluluk olarak belirmektedir²⁷. Yine, uluslararası hukuka uygun bir önlem olarak nitelendirilebilmesi bakımından, misillemenin karşı devletin bir hakkına değil yalnızca bir çıkarına zarar vermekle sınırlı olması gerekir²⁸.

Bununla birlikte, misillemenin bu yola başvuran devletin siyasi takdirine bağlı olduğunu da belirtmek gerekir. Dolayısıyla, uluslararası hukuka uygun bir davranıştan oluşmasının bir sonucu olarak, misilleme önlemine başvurmadan önce, bunun karşı tarafa bildirilmesi de gerekli

Security Law, Oxford University Press 2012, s. 11; **MERAY Seha L.**, Devletler Hukukuna Giriş, C. II, 4. Baskı, Ankara 1975, s. 412.

²⁶ **BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ**, s. 268; **DOĞAN İlyas**, Devletler Hukuku, Ankara 2013, s. 127; **PAZARCI**, s. 438.

²⁷ **MERAY**, s. 413; **PAZARCI**, s. 438.

²⁸ **PAZARCI**, s. 438.

değildir. Yine, misilleme önleminin karşı devletin davranışı ile karşılaştırılabilir ölçüde olması veya benzer araçlara başvurulması da bir koşul olarak karşımıza çıkmamaktadır²⁹.

Misilleme önlemleri çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Limanların ilgili devlet gemilerine kapatılması³⁰; ilgili devlet vatandaşlarına sıkı kurallar uygulanması; aşırı vergi oranları ve farklı gümrük tarifeleri belirlenmesi; ilgili devletle ticari ilişkilerin kesilmesi; ekonomik ve teknik yardımın andlaşmalara aykırı düşmeyecek biçimde kesilmesi; diplomatların istenmeyen kişi (persona non grata) ilan edilmesi; diplomatların ülke içindeki hareketlerinin sınırlandırılması; kısaca bojkot olarak anılan mal ithaline izin verilmemesi³¹; karşı devletin yurttaşlarından vize istenmesi ya da ülkeye girişlerinin yasaklanması bu karşı önleme örnek teşkil edebilir.

B. ZARARLA KARŞILIK (reprisals/retaliation)

1. Tanım

Zararla karşılık, bir devletin uluslararası hukuka aykırı bir fiili nedeniyle zarar gören bir diğer devletin, yine uluslararası hukuka aykırı yollarla karşılık vermesi önlemidir³².

1945 öncesinde zararlar karşılık, bir devletin başka bir devlete karşı savaşma niyeti olmadan ve o devletin daha önce yaptığı hukuka aykırı bir fiil dolayısıyla, bu tür fiillerin bir daha tekrarlanmasını önlemek

²⁹ **MERAY**, s. 412; **PAZARCI**, s. 439.

³⁰ Örneğin, 1818’de Amerika Birleşik Devletleri, Amerikan gemilerine limanlarını kapatmış olan İngiliz İmparatorluğu ülkelerinden gelen bütün İngiliz gemilerine, misilleme olarak, Amerikan limanlarını kapatmış; bu tedbirlere uymayacak gemilere, yükleriyle birlikte el konulacağını açıklamıştı. Bkz., **MERAY**, s. 412.

³¹ **KARABULUT Bilal**, “Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 3, S. 12, 2007, s. 19. Karşıt görüş için bkz., **MERAY**, s. 423-424.

³² **McKINNON F.**, “Reprisals as a Method of Enforcing International Law”, *Leiden Journal of International Law*, Vol. 4, No. 2 (1991), s. 229; **PAZARCI**, s. 439; **SUR**, s. 261; **TAŞDEMİR Fatma**, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara 2006, s. 119.

ya da verilen zararın tazmin edilmesini sağlamak için başvuru zorlayıcı önlemler olarak tanımlanmıştır³³.

Uluslararası yapılageliş kurallarına göre, zarar gören ve önlem alan devletin bu fiili uluslararası hukuka aykırı olmasına rağmen, diğer devletin uluslararası hukuka aykırı fiiline karşı işlenmesi sebebiyle yasallık kazanmaktadır³⁴. Farklı koşullar altında uluslararası hukuka aykırı sayılacak bir fiil, daha önce işlenmiş benzer bir fiile karşılık olarak ortaya çıktığında uluslararası hukuka uygun kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle, zararlar karşılık veren devletin fiili, diğer devletin uluslararası hukuka aykırı olan bir fiiline karşı işlendiği için meşruluk kazanmaktadır; zira burada amaçlanan, zarar veren devleti uluslararası hukuka uygun davranmaya zorlamaktır³⁵. Bununla birlikte, zararlar karşılık oluşturan fiil, uluslararası hukuk tarafından kesin bir biçimde yasaklanmış da olmamalıdır; örneğin, jus cogens niteliğindeki bir kurala aykırı bir davranış ile zararlar karşılık önlemine başvurulması mümkün değildir³⁶.

Bunun yanında, zararlar karşılık önemiyle hedeflenen durum sağlandıktan sonra, verilen karşılık son bulmak durumundadır. Yani, eski hale döndükten sonra, söz konusu devletin gelecekte de bu tür zararlar neden olmasını önlemeye dönük zorlayıcı önlemler zararlar karşılık sayılmayacak ve bu bakımdan hukuka aykırı nitelik kazanacaktır³⁷.

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, zararlar karşılığı misillemeden ayıran iki temel özellik mevcuttur. İlk olarak, misilleme hukuka aykırı olmayan ancak zarar veren davranışlara karşı da

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz., **BARSALOU Olivier**, “The History of Reprisals Up to 1945: Some Lessons Learned and Unlearned for Contemporary International Law”, *Military Law and the Law of War Review*, Vol. 49, No.3-4 (2010).

³⁴ **DOĞAN**, s. 128; **MERAY**, s. 414; **PAZARCI**, s. 439; **SUR**, s. 261.

³⁵ **BARSALOU**, s. 337; **FALK Richard A.**, “The Beirut Raid and the International Law of Retaliation”, *The American Journal of International Law*, Vol. 63, No. 3 (July 1969), s. 431.

³⁶ **POYRAZ Yasin/İPEK Aydın**, “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanımı”, *Mevlana Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, Yıl 2013, s. 205.

³⁷ **DOĞAN**, s. 128.

bir yolu oluştururken; zararlar karşılık için uluslararası hukuka aykırı bir fiilin varlığının zorunludur. İkinci temel farklılık ise, misillemede karşı önlemin uluslararası hukuka uygun bir davranış olması bir zorunlulukken, zararlar karşılığında karşı önlemin uluslararası hukuka aykırı bir davranıştan oluşmasıdır³⁸.

2. Zararla Karşılık Önlemine Başvurulmasının Koşulları

Bugün uygulanan uluslararası hukuka göre, zararlar karşılık önlemine başvurulabilmesi için birtakım koşulların oluşması gerekir. Bu koşulların en önemlisi, uluslararası hukuka aykırı bir fiilin varlığıdır. Başka bir ifadeyle, yalnızca uluslararası hukuka aykırı bir fiile karşı zararlar karşılık önlemine başvurulabilmektedir. Uluslararası hukuka aykırı bir fiil yoksa zararlar karşılık önlemine başvurulması da söz konusu olamaz. Bu koşul, zararlar karşılık önlemi açısından en önemli örnek olan, Alman-Portekiz Hakemlik Mahkemesinin Naulilaa Davası’na ilişkin 31.07.1928 tarihli kararında da açıkça ortaya konulmaktadır³⁹.

Dava konusu olay, 1914 Ekim’inde, henüz Portekiz Birinci Dünya Savaşında tarafsızken, Güney Afrika Alman sömürgesinden üç Alman görevlinin, Portekiz sömürgesi olan Naulilaa sınır karakolunda öldürülmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, Alman birlikleri, zararlar karşılık önlemi adı altında, Portekiz sömürgesinin sınır karakolunu yakıp yıkmışlardır. Savaştan sonra, Portekiz hükümeti zarar-giderim talebinde bulunmuş; sorun hakemliğe sunulmuştur. Hakemlik kararında, **Portekiz’in bir haksız eylemde bulunmamış olduğu saptanmış**, Almanya zarar-giderim vermeye hüküm giymiştir.

³⁸ **BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ**, s. 270; **MERAY**, s. 414; **PAZARCI**, s. 439.

³⁹ **EREN M. Yusuf**, “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 2, Yıl 2012, s. 239; **HENCKAERTS Jean-Marie/BECK Louise-Doswald**, Customary International Humanitarian Law, Vol. I: Rules, Cambridge 2007, s. 517; **KESKİN Funda**, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara 1998, s. 96; **MERAY**, s. 415-416; **PAZARCI**, s. 440; **TAŞDEMİR**, s. 120; **TUCKER Robert W.**, “Reprisals and Self-Defence: The Customary Law”, The American Journal of International Law, Vol. 66, No. 3 (July 1972), s. 592.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında görülmektedir ki, uluslararası hukuka aykırı fiil nedeniyle zarar gördüğünü ileri süren devlet, fiilin uluslararası hukuka aykırı olduğuna kendisi hükmetmekte, yani buna tek taraflı olarak karar vermekte ve yaptırımını bizzat uygulamaktadır⁴⁰. Başka bir ifadeyle, birinci devletin fiilinin hukuka aykırılığını belirleyecek ve alınacak önlemin biçimine karar verecek herhangi bir merci bulunmamaktadır. Bu durum, 27 Mart 1946 tarihli Hava Taşımacılığı Anlaşması Davası'nda görevli hakemlik mahkemesinin 9.12.1978 tarihli kararında şöyle belirtilmektedir⁴¹:

“Genel uluslararası hukukun bugünkü durumunda, her devlet öteki devletler bakımından hukuksal durumunu kendisi değerlendirmektedir. Bu devlet, kendi görüşüne göre, bir başka devletçe bir uluslararası yükümlülüğün çiğnenmesini içeren bir durumun varlığı karşısında, uluslararası hukukun silahlı baskı yollarına ilişkin genel kuralları saklı kalmak kaydıyla, hukuka saygıyı karşı önlemler aracılığıyla sağlama hakkına sahiptir.”

Uluslararası hukuka aykırı bir fiile karşı zararlar karşılık önlemine başvurulabilmesi için, aynı zamanda, zarar gören devlet tarafından öncelikle durumun düzeltilmesinin istenmesi, bu isteğin reddedilmesi ve/veya yerine getirilmemesi gerekmektedir. Bu durum, Alman-Portekiz Hakemlik Mahkemesinin Naulilaa Davasına ilişkin 31.07.1928 tarihli kararında da belirtilmektedir. Yukarıda da bahsedilen Naulilaa Kararında Hakemlik Mahkemesi, Almanya'nın böyle bir istemde bulunmadan zorlama yollarına gittiğini belirtmiştir.

Zararla karşılık önlemine başvurulmasında bir diğer koşul, bunun uluslararası hukuka aykırı fiili işleyen devlet ile bu fiilden zarar gören devlet arasında gerçekleştirilmesi; bir diğer ifadeyle, zararlar karşılıklı bulunan devletin bu davranışını yalnız haksız fiil işlemiş devlete yöneltmesi ve üçüncü devletlerin çıkarlarını zarara sokmamasıdır⁴². Zararla karşılık önlemi, yalnızca haksız fiil işleyen devlete karşı yöneltilebilecek ve üçüncü devletleri hiçbir biçimde etkilemeyecektir.

⁴⁰ SUR, s. 262.

⁴¹ Bkz., PAZARCI Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap, 4. Baskı, Ankara 2005, s. 206.

⁴² MERAY, s. 417; PAZARCI, C. III, s. 207; TAŞDEMİR, s. 120.

Aynı şekilde, yalnızca haksız fiilden zarar gören devlet bu fiili işleyen devlete karşı zararlar karşılık önlemine başvurabilecek; üçüncü devletlerin zarar gören devlet adına ya da lehine zararlar karşılık önlemine başvurması da mümkün olmayacaktır⁴³.

Zararlar karşılık uygulamasına başvurulması için var olması gereken bir diğer koşul, bu önlemin haksız fiil ölçüsünde olması, yani işlenen haksız fiili aşmamasıdır⁴⁴. Yine, Naulilaa Davasına ilişkin kararda, verilen zararlar karşı önlem arasında bir orantı bulunması gerektiği açıkça ortaya konulmaktadır. Söz konusu kararda Hakem Mahkemesi, haksız fiille zararlar karşılık arasında tam bir aynılık olması gerekmez bile, Almanya’nın aldığı tedbirleri aşırı ve haksız bulmuştur⁴⁵.

Sonuç olarak bu noktaya kadar verilen bilgiler ışığında, önce bir hukuka aykırı fiil gerçekleşmeli, sonra durumun düzeltilmesi talep edilmeli, bu talep reddedilir veya yerine getirilmezse zararlar karşılık yoluna başvurulmalı ve son olarak da ilk fiille zararlar karşılık önlemi arasında bir orantı olmalıdır. Eğer ihlalde bulunan devlet buna son verirse, zararlar karşılık fiili de derhal sona ermelidir⁴⁶.

Önceleri sınırsız bir yetki biçiminde değerlendirilen zararlar karşılık, uluslararası hukukta yeni kuralların oluşumuyla, özellikle 20. yüzyıldan itibaren, birtakım yeni sınırlamalara tabi tutulmuştur. İşte bu noktada, zararlar karşılık uygulamasında son ve oldukça tartışmalı koşul karşımıza çıkmaktadır. Bu koşul, uluslararası hukuka aykırı bir biçimde

⁴³ Bu bağlamda Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua’da Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler Davası’na ilişkin 27.6.1986 tarihli kararında, Nikaragua’nın eylemlerinden zarar görme durumunda olan El Salvador, Honduras ve Kosta-Rika’nın bu eylemlere karşı önlemler aracılığıyla cevap verme hakkının bulunduğunu ve Amerika Birleşik Devletleri’nin böyle bir hakkı olmadığını bildirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., **GÜNDÜZ Aslan**, Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar, 5. Baskı, İstanbul 2009, s. 60-70; **TAŞDEMİR**, s. 146-151; **PAZARCI**, C. III, s. 207; **TOLUNER Sevin**, “Nikaragua’ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası’ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı”, Mahmut R. Belik’e Armağan, İstanbul 1993, s. 391-420.

⁴⁴ **BARSALOU**, s. 348; **FALK**, s. 431.

⁴⁵ **BARSALOU**, s. 356.

⁴⁶ **KESKİN**, s. 96-97; **TAŞDEMİR**, s. 120.

karşılık verilmesinin kabul edilmesine rağmen, bu önlemin ilke olarak kuvvet kullanılmasını içermemesidir.

Zararla karşılık önlemleri çerçevesinde kuvvet kullanmaya başvurulmasına 18.10.1907 tarihli Drago-Porter Sözleşmesi ile getirilen ilk sınırlamayı⁴⁷ Milletler Cemiyeti Misakı izlemiştir; Misakın 12 ila 15. maddeleri ile kuvvet kullanmaya başvurulmadan önce barışçı yolların denenmesi ya da sorunun Milletler Cemiyetine getirilmesi öngörülmek suretiyle zararlar karşılık konusunda da kuvvet kullanma sınırlandırılmıştır⁴⁸.

3. Başlıca Zararla Karşılık Yolları

Uygulamada, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının kuvvet kullanılmasını yasaklayan 2/4. maddesine de uygun olarak başvuru başlıca zararlar karşılık yöntemleri, “andlaşmaların uygulanmasının durdurulması ya da feshi”; “malların ve gemilerin zapt ve müsaderesi” ve “ambargo” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası uygulamada belirli bir devletin uluslararası hukuku çiğnemesinden zarar gören bir başka devletin karşılık vermek için bu devletle olan herhangi bir ya da birkaç andlaşmasının uygulanmasını durdurması ya da feshetmesi durumları ile de karşılaşmaktadır ki; işte bu durum gerçek bir zararlar karşılık önlemi olarak kendisini gösterir. Başka bir ifadeyle, farklı bir hususta ortaya çıkan ve diğer devlete zarar veren uluslararası hukuka aykırı fiil veya bu iki devlet arasındaki başka bir andlaşma ilişkisinden kaynaklanan bir ihlal bu önlemin alınmasına neden olabilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bir devletin haksız fiiline karşı, zarar gören diğer devlet tarafından, gerek bu devletin gerekse uyruklarının taşınır ve taşınmaz malları ile gemi ve uçaklarına el konulması, bunların zapt ve müsaderesi de uygulanan uluslararası hukukta rastlanan zararlar karşılık yollarındandır.

Bir diğer zararlar karşılık yolu olan ambargo ise, teknik bir deyim olarak, bir devletin, limanlarında, içsularında ya da karasularında bulunan

⁴⁷ <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Drago-Porter+Convention+1907>, (19.6.2013)

⁴⁸ BARSALOU, s. 363; PAZARCI, s. 440.

yabancı gemilerin ülkesinden ayrılmasını yasaklaması olarak tanımlanabilir⁴⁹. Böyle bir ambargo, gemilere el konulması demek değildir. Haksız eylem onarıldığı ya da iki devlet arasında bir anlaşma sağlandığı zaman, bu gemiler serbest bırakılacaktır⁵⁰. Ancak, uygulanan uluslararası hukukta ambargo deyimi giderek daha geniş bir kapsam kazanmaya başlamış; bir devletten belirli malların, özellikle de silah ve petrol gibi stratejik malların dış satımının yasaklanması olarak da kullanılabilir hale gelmiştir⁵¹.

İhracat ve ithalatın kontrol altına alınmasının, yaptırıma maruz kalan devleti hem ekonomik hem askeri hem de siyasi bakımdan oldukça zor durumda bırakması nedeniyle en sık uygulanan yaptırım olan⁵² ambargoya bir karşı önlem olarak başvurulması durumunda, devletlerin özel bir anlaşma çerçevesinde aksine bir uluslararası yükümlülükleri bulunmadığı takdirde, bu karşı önlem uluslararası hukuka uygun bir yöntem olarak misillemeye örnek teşkil edecektir⁵³. Buna karşılık, malların dışsatımına konan ambargo bir anlaşmaya aykırı düşüyorsa ya da uluslararası hukuka aykırı başka önlemlerle birlikte konulmuşsa, bu önlemin hukuki dayanağı, zararlar karşılık kavramı ile açıklanabilecektir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, yukarıdaki başlıkta ortaya konulan koşulların yerine getirilmesi halinde, zararlar karşılık yolları bu sayılanlarla sınırlı da olmayacaktır. Zira, uluslararası hukukta belli zararlar karşılık yöntemlerinin kullanılması gibi bir şart yoktur. Başka bir ifadeyle, zararlar karşılık yoluna başvuran devlet dilediği yolu seçebilecek, hatta daha önce hiç kullanılmamış bir yolu da uygulayabilecektir⁵⁴.

⁴⁹ **KARABULUT**, s. 25; **MERAY**, s. 418; **PAZARCI**, s. 441.

⁵⁰ **MERAY**, s. 418.

⁵¹ **MERAY**, s. 419; **PAZARCI**, s. 441.

⁵² **KARABULUT**, s. 25.

⁵³ **PAZARCI**, C. III, s. 211.

⁵⁴ **KESKİN**, s. 95.

III. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Verilen bilgiler ışığında, Akçakale’de 1 kadın ve 4 çocuğun hayatını kaybetmesine neden olan olay sonrasında Türkiye’nin başvurduğu önlemin adını “zararla karşılık” olarak belirlemek gerekmektedir⁵⁵. Önlem alan devletin fiilinin uluslararası hukuka uygun olması şartının gerçekleşmemiş olması nedeniyle, önlemi “misilleme” olarak nitelendirmek baştan itibaren mümkün görünmemektedir.

Somut durumda, zararlar karşılık önlemine başvurulmasının koşulları da (uluslararası hukuka aykırı fiil, durumun düzeltilmesinin istenmesi, üçüncü devletlerin etkilenmemesi, orantılılık) eksiksiz olarak yerine gelmiş görünmektedir. Zira, Suriye defalarca Türkiye’ye yönelik olarak uluslararası hukuka aykırı fiiller gerçekleştirmiş, Türkiye tarafından pek çok kez uyarılmış ve durumu düzeltilmesi istenmiş, bu fiillerin devam etmesi nedeniyle de, başka devletleri etkilemeyecek biçimde ve orantılı olarak karşılık verilmiştir. Verilen bu karşılık, top atışının yapıldığı mevzilerin kuvvet kullanmak suretiyle etkisiz hale getirilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Bu noktada, muhtemel karşıt görüşler, verilen karşılığın kuvvet kullanımını içermesi nedeniyle ortaya çıkabilecektir. Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 2/4. maddesinde getirilen yasağın, kuvvet kullanma içeren zararlar karşılık önlemlerini de kapsayıp kapsamayacağını tespiti, bu noktada son derece önemlidir.

Öğretide ağırlıklı eğilim, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 2/4. maddesinin kuvvet kullanımını yasaklamasıyla birlikte, zararlar karşılık yollarının da kuvvet kullanımını içermemesi gerektiği yönündedir. Esasen, **Birleşmiş Milletler Andlaşmasının çizdiği çerçeveden bakıldığında**, zararlar karşılık önlemlerinin kuvvet kullanma içermelerinin yasak olduğu sonucuna rahatlıkla ulaşılması mümkündür. Şöyle ki, uluslararası ihlalleri cezalandırmak artık tek tek devletlerin yetkisinde değildir; bu durumlarda devletler, barışçı çözüm yollarına başvurmak durumundadır ve kuvvet kullanma içeren bir yola gidilmesi yetkisi, meşru müdafaa hali dışında, Birleşmiş Milletler Örgütünün tekelindedir⁵⁶. Birleşmiş Milletler Andlaşması, 2/4. maddesinde yasağı

⁵⁵ Benzer görüş için bkz., DOĞAN, s. 129; POYRAZ/İPEK, s. 205.

⁵⁶ KESKİN, s. 97.

belirlemiş ve istisnalarını da ortaya koymuştur⁵⁷. Bu açıdan bakıldığında, kuvvet kullanma içeren zararlar karşılık yollarına başvurmak, bu istisnalara yenilerini eklemek anlamına gelir ve bu durum andlaşmanın ruhuna aykırı görünmektedir.

Genel olarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin uygulaması da bu görüşü doğrulayan bir yapıdadır. 1953’ten bu yana İsrail ile komşu Arap Devletleri arasındaki birçok kuvvet kullanma eylemi, Güvenlik Konseyi tarafından, kuvvet kullanma içeren zararlar karşılığın hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle kınanmıştır⁵⁸.

Bununla birlikte, konuya ilişkin Güvenlik Konseyi kararlarının bir kısmında, zararlar karşılığa konu oluşturan eylemin, daha önceki eylemlerle orantısız olduğu ve bunları kışkırtan olayların bulunmadığı da belirtilmiştir⁵⁹; benzer nitelikli bazı olaylar hakkında ise hiç karar alınmamıştır⁶⁰.

Güvenlik Konseyinin uygulamalarındaki bu belirsizlik, makul nitelikli ya da kışkırtmaya dayanan ya da sınırlı kuvvet kullanılmasına karşılık olarak ölçülü zararlar karşılık önlemlerinin olanaklı görüldüğü saptamasının yapılmasına dayanak oluşturur⁶¹. Zira, kuvvet kullanma içeren zararlar karşılık önlemleri kesin bir biçimde uluslararası hukuka aykırı kabul ediliyorsa, Güvenlik Konseyi kararlarında orantılılıktan veya bunları kışkırtan olayların bulunup bulunmamasından bahsedilmesi

⁵⁷ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz., **BOZKURT Enver**, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, 3. Baskı, Ankara 2007, s. 20-46.

⁵⁸ **UN Security Council, S/RES/111(1956)**, adopted by the Security Council at its 715th meeting on 19 January 1956; **UN Security Council, S/RES/171(1962)**, adopted by the Security Council at its 1006th meeting on 9 April 1962.

⁵⁹ **UN Security Council, S/RES/111(1956)**, adopted by the Security Council at its 715th meeting on 19 January 1956; **UN Security Council, S/RES/228(1966)**, adopted by the Security Council at its 1328th meeting on 25 November 1966; **UN Security Council, S/RES/681(1990)**, adopted by the Security Council at its 2970th meeting on 20 December 1990.

⁶⁰ **KESKİN**, s. 97-98; **MERAY**, s. 428; **TUCKER**, s. 595.

⁶¹ **DOĞAN**, s. 128, 129; **MERAY**, s. 428; **PAZARCI**, s. 441; **TUCKER**, s. 595.

yerinde değildir. Güvenlik Konseyinin zararlar karşılık eylemlerinin orantılılığın ya da kısırtmanın var olup olmadığını değerlendirme konusu yapması, alınan önlemin orantılı olması ya da kısırtmaya dayanması halinde uluslararası hukuka uygun olacağının kabulü sonucunu doğurmaktadır.

Tüm bunların yanında, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında öngörülen kolektif güvenlik sisteminin kurulamaması ve uluslararası barışın korunması ve sürdürülmesinde yetersiz kalınması nedeniyle, kuvvet kullanma içeren zararlar karşılık önlemlerine başvurulmasının uluslararası hukuka uygun kabul edilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır⁶². Aslında, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının, ilke olarak kuvvet kullanımını yasaklarken, zararlar karşılığı sınırsız bir biçimde bunun dışında tuttuğunu kesin bir biçimde ifade etmek mümkün değildir. Çünkü aksinin kesin olarak kabulü, bu yönde bir yapılageliş kuralının varlığına işaret sayılacak ve kötüye kullanıma açık bir alan oluşturacaktır⁶³. Dolayısıyla, zararlar karşılık önlemine konu oluşturan eylemin, yukarıda belirtilen şartlara ve orantılılık ilkesine uygunluğuna ve hangi amaçla gerçekleştirilmiş olduğuna ilişkin unsurlar açısından yapılacak bir değerlendirme sonucunda, uluslararası hukuka uygun olup olmadığını belirlemek yerinde olacaktır⁶⁴. Boyutları bakımından savaşa varmayan, ölçülü ve orantılı bir biçimde kuvvet kullanılması zararlar karşılık olarak nitelendirilebilecek ve uluslararası hukuka uygun kabul edilecektir⁶⁵.

Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında durum net olmasa da, yukarıda belirtilen koşullar oluştuğu takdirde, birinci devleti uluslararası hukuka uygun davranmaya zorlamak münhasır maksadı ile başvurulmuş ve orantılı kuvvet kullanma içeren zararlar karşılık önlemleri hukuka uygun kabul edilmelidir.

⁶² DUPONT, s. 32-34.

⁶³ BARSALOU, s. 141; DARCY Shane, "What Future for the Doctrine of Belligerent Reprisals?", Yearbook of International Humanitarian Law, Vol. 5, 2002, s. 130; POYRAZ/İPEK, s. 207.

⁶⁴ POYRAZ/İPEK, s. 208.

⁶⁵ PAZARCI, C. III, s. 209.

Dolayısıyla, somut olayda, Türkiye’nin amacı, Suriye’nin toprak bütünlüğüne veya bağımsızlığına yönelik olarak kuvvet kullanmak değildir. Verilen karşılık, doğrudan doğruya Türkiye’yi etkileyen bu fillere yenilerinin eklenmesine engel olmak ve Suriye Devleti’ni uluslararası hukuka uygun davranmaya zorlamak amacını taşıyan, zorunlu olarak kuvvet kullanma unsurunu barındıran orantılı bir eylem görünümündedir.

KAYNAKÇA

ATA KESKİN Funda, “Uluslararası Hukuk Açısından Türk Askeri Uçağının Suriye Tarafından Düşürülmesinin Bir Değerlendirmesi”, Ortadoğu Analiz, C. 4, S. 44, Ağustos 2012, ss. 16-29.

ATAMAN Muhittin, “Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum”, SETARAPOR, No. 6, Nisan 2012, ss. 6-57.

BARSALOU Olivier, “The History of Reprisals Up to 1945: Some Lessons Learned and Unlearned for Contemporary International Law”, Military Law and the Law of War Review, Vol. 49, No.3-4 (2010), ss. 336-371.

BİLA Fikret, “Orantılı Lokal Misilleme”, <http://siyaset.milliyet.com.tr/-orantili-lokal-misilleme-/siyaset/siyasyetar detay/04.10.2012/1606308/default.htm>, (29.04.2013).

BOZKURT Enver, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, 3. Baskı, Ankara 2007.

BOZKURT Enver/KÜTÜKÇÜ Mehmet Akif/POYRAZ Yasin, Devletler Hukuku, 7. Baskı, Ankara 2012.

DARCY Shane, “What Future for the Doctrine of Belligerent Reprisals?”, Yearbook of International Humanitarian Law, Vol. 5, 2002, ss. 107-130.

DOĞAN İlyas, Devletler Hukuku, Ankara 2013.

DUPONT Pierre-Emmanuel, “Countermeasures and Collective Security: The Case of the EU Sanctions Against Iran”, Journal of Conflict and Security Law, Oxford University Press 2012, ss. 1-36.

EREN M. Yusuf, “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 2, Yıl 2012, ss. 229-260.

FALK Richard A., “The Beirut Raid and the International Law of Retaliation”, The American Journal of International Law, Vol. 63, No. 3 (July 1969), ss. 415-443.

GÜNDÜZ Aslan, Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar, 5. Baskı, İstanbul 2009.

HENCKAERTS Jean-Marie/BECK Louise-Doswald, Customary International Humanitarian Law, Vol. I: Rules, Cambridge 2007.

KARABULUT Bilal, “Uluslararası Yaptırımların Hukuksal Bir Analizi”, Uluslararası Hukuk ve Politika, C. 3, S. 12, 2007, ss. 15-39.

KAYA İbrahim, “Türkiye’ye Düşen Bombalar ve Uluslararası Hukuk”, <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2801>, (22.04.2013).

KESKİN Funda, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Ankara 1998.

McKINNON F., “Reprisals as a Method of Enforcing International Law”, Leiden Journal of International Law, Vol. 4, No. 2 (1991), ss. 221-248.

MERAY Seha L., Devletler Hukukuna Giriş, C. II, 4. Baskı, Ankara 1975.

PAZARCI Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap, 4. Baskı, Ankara 2005.

PAZARCI Hüseyin, Uluslararası Hukuk, 10. Baskı, Ankara 2011.

POYRAZ Yasin/İPEK Aydın, “Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanımı”, Mevlana Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 1, Yıl 2013, ss. 199-229.

SANDIKLI Atilla/SEMİN Ali, “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No.: 52, İstanbul 2012.

SUR Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, 5. Baskı, İstanbul 2011.

TAŞDEMİR Fatma, “Suriye-Türkiye Jet Krizi ve Uluslararası Hukuk”, <http://www.ankarastrateji.org/misafir-yazar/suriye-turkiye-jet-krizi-ve-uluslararasi-hukuk-3/>, (16.04.2014).

TAŞDEMİR Fatma, Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi, Ankara 2006.

TEZCAN Ercüment/TAŞDEMİR Fatma, Silahlı Çatışmalar Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku Açısından Suriye İç Savaşının Analizi, Ankara 2012.

TOLUNER Sevin, “Nikaragua’ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası’ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı”, Mahmut R. Belik’e Armağan, İstanbul 1993, ss. 391-422.

TUCKER Robert W., “Reprisals and Self-Defence: The Customary Law”, The American Journal of International Law, Vol. 66, No. 3 (July 1972), ss. 586-596.

YİĞİT Musab, “Suriye’ye Müdahale ve Meşru Savunma”, http://www.ydh.com.tr/HD10813_suriyeye-mudahale-ve-mesru-savunma.htm, (22.04.2013).

<http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (10.04.2014).

http://www.servat.unibe.ch/icl/sy00000_.html, (10.04.2014).

<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703833204576114712441122894.html>, (16.04.2014).

<http://www.aktifhaber.com/suriyede-ic-savas-4-yilina-giriyor-945204h.htm>, (13.03.2014).

https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30.12.2013_tr.pdf, (16.04.2014).

http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=8f00feaa-9b2c-42d3-b222-f73b53785c59, (16.04.2014).

http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=e599cf33-19e7-4116-9dd1-637aeaf8974, (16.04.2014).

[http://www.haberx.com/suriye_meselesi_nereye_gider\(17,n,11102149,991\).as_px](http://www.haberx.com/suriye_meselesi_nereye_gider(17,n,11102149,991).as_px), (29.04.2014).

<http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Drago-Porter+Convention+1907>, (19.6.2013).